

Maag-, darm- en leverziekten

driedaagse post HBO cursus

Accreditatie voor diëtisten
(24 punten) is aangevraagd
bij de Stichting Accreditatie
Deskundigheidsbevorderende
Activiteiten Paramedici.

Utrecht 2010

ronde 1

maandag 19 april
maandag 17 mei
dinsdag 1 juni

ronde 2 (herhaling)

maandag 4 oktober
maandag 8 november
maandag 13 december

Inleiding

Het maagdarmkanaal verbindt de buitenwereld met het interne milieu van het menselijk lichaam. Het maakt voedingsstoffen beschikbaar, het selecteert en absorbeert vervolgens de nutriënten waar het lichaam behoefte aan heeft en het verwijdert afvalstoffen. Het menselijk metabolisme is hierdoor voor een groot deel afhankelijk van hetgeen het maagdarmkanaal aanlevert en afvoert.

Om deze taken goed te kunnen vervullen bestaat het maagdarmkanaal uit veel verschillende weefsels en organen, met onderlinge interacties. Een verstoring van het normaal functioneren kan dan ook veel oorzaken hebben en daardoor om zeer verschillende interventies vragen. Dit maakt het een complex, maar uitdagend vakgebied.

De driedaagse post HBO cursus maag-, darm- en leverziekten biedt basiskennis en behandelt meer gespecialiseerde onderwerpen om als diëtist goed invulling te kunnen geven aan de behandeling en begeleiding van de patiënt met maag-, darm- of leverklachten. De cursus actualiseert de kennis over fysiologie, pathofysiologie, diagnostiek, medische behandeling en voedingsinterventies volgens de huidige stand van de wetenschap. Aandoeningen als Inflammatory Bowel Disease, motiliteitsstoornissen, leverziekten en coeliakie komen aan bod. Daarnaast is er aandacht voor de chronische Maag-Darm-Leverpatiënt.

Programmacommissie

- **Jolanda Gijben**
diëtistenpraktijk Dieet Compleet, West-Friesland
- **Esther Heijkoop**
Medisch Centrum Alkmaar
- **Gertien Hiemstra**
Universitair Medisch Centrum Utrecht
- **Erica Hopman**
Leids Universitair Medisch Centrum
- **Nicolette Wierdsma**
Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam

Fysiologie en pathofysiologie Diagnostisch onderzoek Pre- en postoperatief voedingsbeleid Acute en chronische pancreatitis

9:15 uur   Ontvangst

9:45 uur

Gastro-intestinale fysiologie

Een overzicht van de huidige inzichten in de fysiologie van het maagdarmkanaal, met onder andere aandacht voor enzymen, hormonen en motiliteit.

[Dr. Mark Stolk, MDL arts, Antonius ziekenhuis, Nieuwegein](#)

Pauze

Gastro-intestinale pathofysiologie

De meest voorkomende gastro-intestinale pathologie met de consequenties daarvan voor het voedingsbeleid.

[Dr. Mark Stolk, MDL arts, Antonius ziekenhuis, Nieuwegein](#)

12:15 uur

Lunchpauze

Gastro-intestinale endoscopie

Endoscopie is voor maag-, darm- en leveraandoeningen een informatieve en veel gebruikte diagnostische onderzoeksmethode. De basisprincipes en toepassingsmogelijkheden komen aan bod.

[Dr. Stijn van Weyenberg, MDL arts, Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam](#)

Implementatie van pre- en postoperatief voedingbeleid

Inmiddels is veel bekend over het belang van adequate pre- en postoperatieve voedingszorg. De diëtist kan hierin een sleutelrol vervullen. De toolkit van het CHIODAZ (Chirurgisch Overleg Diëtisten Academische Ziekenhuizen) is een waardevolle steun in de rug om die sleutelrol concreet invulling te geven.

[Anneke Droop, diëtist, Leids Universitair Medisch Centrum en lid CHIODAZ](#)

Pauze

Keuzesessies ter verdieping

Sessie 1 - Behandeling van ernstige refluxklachten, slokdarmkanker en pancreaskanker

Goede afstemming van de chirurgische en voedingskundige behandeling is van essentieel belang. Zeker bij resecties van delen van het maagdarmkanaal, die blijvende gevolgen hebben voor het functioneren van het maagdarmkanaal en daarmee ook voor de voeding van de patiënt.

[Universitair Medisch Centrum Utrecht](#)

[Dr. Eric Hazebroek, chirurg \(ronde 1\)](#)

[Prof.dr. Richard van Hillegersberg, chirurg, hoogleraar gastro-intestinale chirurgische oncologie \(ronde 2\)](#)

[Elles Steenhagen, diëtist chirurgie en lid CHIODAZ](#)

Sessie 2 - Endoscopisch onderzoek en nieuwe behandelingsmethoden

Endoscopie is niet alleen waardevol voor diagnostiek, maar biedt ook goede behandelmogelijkheden. Zo zijn er vele endoscopische technieken om de voedingstoestand te optimaliseren, zoals percutane endoscopische gastroenterostomie (PEG), endoscopisch geplaatste duodenumsondes en nieuwere technieken zoals de endoscopische gastroenterostomie.

In deze sessie zal een overzicht van de rol van endoscopie bij voedingsproblemen worden gegeven: de mogelijkheden, de beperkingen en de mogelijke complicaties.

[Dr. Stijn van Weyenberg, MDL arts, Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam](#)

Acute en chronische pancreatitis

Zowel acute als chronische pancreatitis komen steeds vaker voor. De Pancreatitis Werkgroep Nederland, een samenwerkingsverband van 22 ziekenhuizen waaronder alle UMC's, zet zich in voor het verbeteren van de behandeling van patiënten met acute en chronische pancreatitis door een combinatie van multicenter onderzoek, consultatie en centralisatie.

[Universitair Medisch Centrum Utrecht, Pancreatitis Werkgroep Nederland](#)

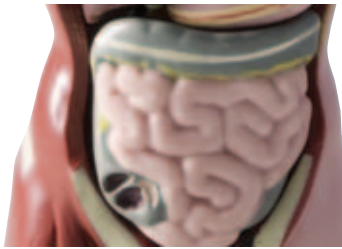
[Drs. Usama Ahmed Ali, arts onderzoeker \(ronde 1\)](#)

[Dr. Marc Besselink, arts onderzoeker, chirurg i.o \(ronde 2\)](#)

[Elles Steenhagen, diëtist](#)

17:15 uur

Wel thuis

Inflammatory Bowel Disease Short Bowel Syndrome Maag- en darmledigingsstoornissen

9:15 uur Ontvangst

9:45 uur **Kenmerken, behandeling en gevolgen Inflammatory Bowel Disease**

Inflammatory Bowel Disease (IBD) staat voor een diverse groep inflammatoire aandoeningen van de dunne en dikke darm. Ze zijn moeilijk te behandelen en hebben vaak een grote impact op de gezondheid van de patiënt. Nieuwe behandelstrategieën en de wetenschappelijke onderbouwing van voedingsinterventie passeren de revue. In 2009 is de CBO richtlijn over voeding bij IBD verschenen.

Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam, werkgroep van CBO richtlijn Diagnostiek en behandeling van inflammatoire darmziekten

Dr. Ad van Bodegraven, MDL arts, voorzitter van de ICC (Initiative on Crohn and Colitis), voorzitter CBO werkgroep
Ir. Nicolette Wierdsma, MDL diëtist, lid CBO werkgroep

Pauze

Keuzesessies ter verdieping

Sessie 1 - Vragen uit de praktijk aan IBD-verpleegkundige en CCUVN-diëtist

Rol van voeding, ondergewicht, overgewicht, alternatieve diëten, voedingsintoleranties, problemen met stoma, pre- en probiotica.

Petra Tap, communicatiemedewerker/diëtist, Crohn en Colitis Ulcerosa Vereniging Nederland (CCUVN)

Dineke Kanis, IBD verpleegkundige, Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam

Sessie 2 - Complexe zorg bij Inflammatory Bowel Disease

Nieuwe medicatie, acute opvlamming, keuze (sonde)voeding, IBD in de kliniek en suppletie.

Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam, werkgroep van CBO richtlijn Diagnostiek en behandeling van inflammatoire darmziekten

Dr. Ad van Bodegraven, MDL arts, voorzitter van de ICC (Initiative on Crohn and Colitis), voorzitter CBO werkgroep
Ir. Nicolette Wierdsma, MDL diëtist, lid CBO werkgroep

12.20 uur Lunchpauze

Darmfalen: Short Bowel Syndroom

Behandeling darmfalen meer dan totale parenterale voeding.

Universitair Medisch Centrum St Radboud

Jacqueline van den Broek MSc, diëtist Darmfalen Unit Nijmegen

Dr. Geert Wanten, MDL arts en arts Darmfalen Unit Nijmegen

Pauze

Bovenbuiksklachten

Pathofysiologie en behandeling.

Prof.dr. André Smout, MDL arts, hoogleraar gastro-intestinale motoriek, Universitair Medisch Centrum Utrecht / Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Onderbuiksklachten

Pathofysiologie en behandeling.

Prof.dr. Lisbeth Mathus-Vliegen, MDL arts, hoogleraar klinische voeding, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Keuzesessies ter verdieping

Sessie 1 - Complexe bovenbuiksklachten

Complexe functiestoornissen van het proximale deel van de tractus digestivus, zoals slokdarmmotoriekstoornissen, gastroparese en intestinale pseudo-obstructie.

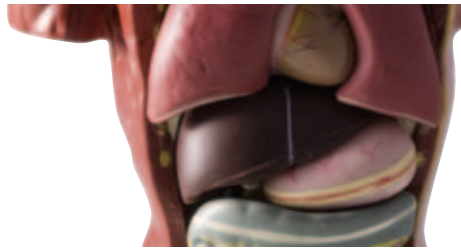
Prof.dr. André Smout, MDL arts, hoogleraar gastro-intestinale motoriek, Universitair Medisch Centrum Utrecht / Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Sessie 2 - Complexe onderbuiksklachten

Complexe functiestoornissen van het distale deel van de tractus digestivus, zoals therapie-refractaire obstipatie, faecale incontinentie en flatulentie.

Prof.dr. Lisbeth Mathus-Vliegen, MDL arts, hoogleraar klinische voeding, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

17:15 uur Wel thuis

Lever- en galziekten Coeliakie Maag-Darm-Leverpatiënt

9:15 uur   Ontvangst

9:45 uur   **Lever- en galziekten**

Pathofysiologie van diverse lever- en galziekten en bijbehorend dieetadviezen.

[Dr. Tim Schreuder, MDL arts/hepatoloog, Slingelandziekenhuis, Doetinchem](#)

[Monique van Kemenade, diëtist levertransplantatieteam, Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam en lid CHIODAZ](#)

Pauze

Keuzesessies ter verdieping

Sessie 1 - Voedingsadviezen bij levercirrose

Veel aandoeningen van de lever en galwegen kunnen uiteindelijk leiden tot levercirrose. In het beginstadium van levercirrose staat het monitoren van de voedingstoestand centraal in de dieetbehandeling.

Diagnosticeren en behandelen van ondervoeding gericht op levercirrose: energiebehoefte, eiwitbehoefte, vitamines/mineralen behoefte en risico op deficiënties.

[Myriam van Zandvoort, diëtist, Leids Universitair Medisch Centrum en lid CHIODAZ](#)

Sessie 2 - Complicaties van levercirrose

Naar mate levercirrose verder vordert kunnen complicaties optreden als portale hypertensie, ascites en encefalopathie en is levertransplantatie soms de enige behandeling.

(Gedecompenseerde) levercirrose, levertransplantatie en diepgaander voedingsproblematiek.

[Dr. Tim Schreuder, MDL arts/hepatoloog, Slingelandziekenhuis, Doetinchem](#)

[Monique van Kemenade, diëtist levertransplantatieteam, Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam en lid CHIODAZ](#)

12:10 uur   Lunchpauze

Pathofysiologie en klinische aspecten van coeliakie

Serologie, histologie, erfelijkheid, prognose en complicaties bij coeliakie.

[Dr. Peter Wahab, MDL arts, ziekenhuis Rijnstate, Arnhem](#)

Voedingsadviezen bij coeliakie

In 2008 is de CBO richtlijn Coeliakie en Dermatitis Herpetiformis (DH) verschenen en is de Elsevier dieetrichtlijn Coeliakie/DH herzien. De nieuwste inzichten op het gebied van het glutenvrije dieet worden besproken.

[Wieke Bastiani, diëtist Amphia Ziekenhuis, Breda en lid DINC \(Diëtisten Informatie Netwerk Coeliakie\)](#)

Nederlandse Coeliakie Vereniging (NCV)

Een ervaringsdeskundige geeft een kijkje in de keuken van de patiënt met coeliakie.

[Florence van Klinken, diëtist NCV, Nijkerk](#)

[Ervaringsdeskundige met coeliakie](#)

Pauze

Medisch-psychiatrische behandeling van de chronische Maag-Darm-Leverpatiënt

Naar een integrale zorg bij complexe functionele en chronische maag- en darmaandoeningen.

[Dr. Joanna Kruiemel, MDL arts, Maastricht Universitair Medisch Centrum](#)

Afsluiting van de cursus

17:15 uur   Wel thuis

Schrijf je nu in op www.pitactief.nl

Data	2010 Cursusronde 1 19 april, 17 mei en 1 juni Cursusronde 2 (herhaling) 4 oktober, 8 november en 13 december
	U kunt kiezen uit cursusronde 1 of cursusronde 2. Het is niet mogelijk slechts één of twee cursusdagen te volgen.
Locatie	Jaarbeurs Beatrixgebouw (hoofdgebouw), Utrecht
Initiatief	PIT Actief
Participatie	Diëtisten Coöperatie Nederland en de Nederlandse Vereniging van Diëtisten.
Realisatie	PIT Actief E mdl@pitactief.nl , T 020-6266694/035-6024615, F 0412-457402, P PIT Actief, Postbus 76, 5384 ZH Heesch.
Doelgroep	Diëtisten betrokken bij de zorg voor Maag-Darm-Leverpatiënten. Maximaal aantal deelnemers per ronde bedraagt 140 diëtisten.
Kosten	Cursus inclusief cursusmateriaal, consumpties en BTW Leden van DCN/NVD € 555,00 Niet-leden € 650,00
Aanmelden	U kunt zich inschrijven via de website www.pitactief.nl → scholingen of door een digitale aanmeldkaart op te vragen op mdl@pitactief.nl .
Accreditatie	Accreditatie voor diëtisten is aangevraagd bij de Stichting Accreditatie Deskundigheidsbevorderende Activiteiten Paramedici. De 24 accreditatiepunten zijn gebaseerd op 6 contacturen en 2 uur voorbereiding per cursusdag.

Diëtisten Coöperatie Nederland (www.dcn.nu)

is een landelijk netwerk van diëtisten met een eigen praktijk. DCN-diëtisten helpen cliënten bij het bereiken van duurzame gezondheidswinst door op het individu toegespitste leefstijl-adviezen in combinatie met persoonlijke begeleiding.

De Nederlandse Vereniging van Diëtisten (www.nvdietist.nl)

stelt zich tot doel om de diëtist te positioneren en te profileren als de specialist op het gebied van voeding en gedrag in relatie tot ziekte en gezondheid.

PIT Actief (www.pitactief.nl)

is een advies- en realisatiebureau, dat wetenschappelijke voedingskennis toegankelijk en toepasbaar maakt voor professionals in de zorg. Voeding & gezondheid is ons vak.

Met dank aan

